

Democràcia i ètica social

Jane Addams

Edició a cura de Núria Sara Miras Boronat

Traducció de Paula Przybylowicz Vidal
i Núria Sara Miras Boronat

UBe

Filosofia UB

Democràcia i ètica social

Democràcia i ètica social

Jane Addams

Edició a cura de Núria Sara Miras Boronat

Traducció de Paula Przybylowicz Vidal
i Núria Sara Miras Boronat

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filosofia UB

Índex

ESTUDI INTRODUCTORI A cura de Núria Sara Miras Boronat

Jane Addams: filòsofa, reformadora social i activista per la pau	11
Treball social, ètica i democràcia	19
Principals obres de Jane Addams	37
Jane Addams a Barcelona	41
Origen dels textos recollits en aquest llibre	49

DEMOCRÀCIA I ÈTICA SOCIAL

<i>Nota preliminar</i>	59
<i>Introducció</i>	61
Capítol I. L'activitat caritativa	71
Capítol II. Relacions filials	105
Capítol III. L'ajust de la llar	123
Capítol IV. La millora industrial	145
Capítol V. Els mètodes educatius	169
Capítol VI. La reforma política	193
<i>Bibliografia</i>	225

ESTUDI INTRODUCTORI

Jane Addams: filòsofa, reformadora social i activista per la pau

Jane Addams (1860-1935) va ser una filòsofa, reformadora social, activista política, feminista i líder pacifista estatunidenca. Durant molts anys es va considerar que Addams i el cercle de dones que treballaven amb ella es limitaven a posar en pràctica els ideals de la *progressive era* i els resultats de la sociologia teòrica de Chicago. Però des del seu redescobriment a la dècada dels noranta del segle passat, la recerca sobre ella no ha deixat de créixer. El seu llegat és immens, no només per l'extensa producció escrita que ha deixat —una dotzena de llibres en solitari i en coautoría i uns cinc-cents articles, més tota la correspondència amb intel·lectuals i activistes de l'època—, sinó també per la gran quantitat d'iniciatives socials en què va estar implicada. Podem esmentar com a mostra el seu paper en la fundació i consolidació de la National Association for the Advancement of the Coloured People, l'American Civil Liberties Union, la Playground Association o la Women's International League for Peace and Freedom. Pel seu compromís amb la llibertat i la seva tasca de promoció de la pau al món, el 1931 va ser guardonada amb el premi Nobel de la Pau (compartit amb Nicholas Murray Butler). Quan li va arribar la notícia del Premi, ja era molt gran i havia estat hospitalitzada per causa d'un infart, així que no va poder viatjar a Europa per recollir-lo, però la seva connexió amb el continent europeu havia estat molt intensa i important. Addams hi va viatjar

moltes vegades en la seva joventut i també durant la Primera Guerra Mundial per veure sobre el terreny com el conflicte bèl·lic estava afectant la població civil, en especial els joves a les trinxeres i les seves famílies. Estava familiaritzada amb la tradició filosòfica i política europea, d'on provenen algunes de les seves principals influències literàries. A aquestes, s'hi ha de sumar la ciència social emergent a totes dues bandes de l'Atlàntic, els moviments de renovació pedagògica i els principals corrents polítics de l'època, des del sindicalisme al sufragisme, passant pel pacifisme i l'abolicionisme de l'esclavitud.

Addams va ser en el seu temps tan popular o més que el seu amic John Dewey i se la podia considerar, com ell, una «intel·lectual pública», és a dir, una persona la veu i l'opinió de la qual eren respectades, escoltades i influents (ELSHTAIN, 2001). Ella no va tenir mai cap recança a expressar les seves conviccions en tots els assumptes, va actuar sovint com a mediatadora en conflictes laborals a la seva ciutat, Chicago, i va picar a totes les portes amb la mateixa vehemència, tant si es tractava d'aconseguir millors prestacions per al barri com si es tractava d'aturar una guerra que ella considerava estúpida, barbàrica i cruel. De fet, es diu que els catorze punts de Wilson estan inspirats en les converses que aquest va tenir amb Addams, tot i que al final no va adoptar totes les reivindicacions de les organitzacions feministes i pacifistes convocades a la Haia el 1915 de les quals Addams actuava com a representant.¹ La seva defensa

1. Jane Addams va participar, amb tot de representants de les potències combatents en la Gran Guerra, en una convenció de dones a La Haia el 1915. El resultat de la convenció va ser una resolució publicada amb el títol *Women at the Hague: The International Congress of Women and Its Results* (2003, escrita entre Jane Addams, Emily G. Balch i Alice Hamilton). Woodrow Wilson va adoptar nou de les peticions de la Women's International League for Peace and Freedom (www.wilpf.org/versaillestreaty/).

d'una política internacional no intervencionista i antiimperialista li va valdre l'escarni dels mitjans «patriotes», que la consideraven una traïdora als interessos de la nació. Però ella no va afluixar. Ni tampoc s'amagava de viure obertament en matrimoni amb una altra dona, Mary Rozet Smith, a qui ella presentava sense més ni més com la seva «esposa» —la segona, per ser més exactes, després de la intensa relació de joventut amb Ellen Gates Starr—. Convertida avui en una icona LGTBIQ+ i en una de les fundadores del treball social als Estats Units,² Addams va caure massa dècades en l'oblit principalment per dos motius: per la seva proximitat al pragmatisme filosòfic i al socialisme, una qüestió ideològica; i pel fet que la majoria de les dones de la seva generació van tenir un accés limitat a la universitat i a l'esfera pública, ja que el sufragi femení no va entrar en vigor al seu país fins al 1920.

El pragmatisme filosòfic és un corrent de pensament que, d'acord amb la convenció historiogràfica, comença al final del segle XIX als Estats Units, tot i que acabarà tenint fortes ramificacions a Europa i a la resta del món. Dos articles de Charles Sanders Peirce es consideren fundacionals del moviment: «The Fixation of Belief», de 1877, i «How To Make Our Ideas Clear», de 1878. Peirce (1834-1914) formava part del primer nucli d'intel·lectuals pragmatistes, que es reunien al denominat Club Metafísic, a Cambridge, Massachusetts (MENAND, 2002). Les reunions d'aquest petit grup de pensadors es van iniciar el 1872 a instàncies de William James (1842-1910) i Oliver Wendell Holmes (1809-1894). Més endavant s'hi van anar sumant altres figures de molta rellevància filosòfica i social, com John Dewey (1859-1952) i George Herbert Mead

2. Sobre Addams i la seva relació amb el moviment LGTBIQ+ estatunidenc, vegeu EAKLOR (2008) i SIMMONS (2009). La relació de Jane Addams amb el treball social s'elaborarà en apartats següents.

(1863-1931). Altres membres molt importants d'aquesta primera etapa foren Josiah Royce (1855-1916), George Santayana (1863-1952), W. E. B. du Bois (1868-1963) i Mary Whiton Caulkins (1863-1930).

El pragmatisme filosòfic podria dir-se que neix com a reacció estatunidenca a l'idealisme hegel·lià i a l'excés d'especulació. El pragmatisme, també anomenat ocasionalment *empirisme radical*, vol tornar a assentar la filosofia en la base ferma de la nostra experiència. Tot i que els pragmatistes són un conjunt heterogeni de pensadors i pensadores, es podria dir que el que els agrupa és la idea que la praxi ha de ser el principi i la fi de tota activitat intel·lectual. De fet, per al pragmatisme, la distinció entre teoria i praxi, com altres d'heretades de la tradició filosòfica (subjecte-objecte, coneixement-interès, organisme-entorn), pot tenir un sentit analític, però no respon a cap realitat. El que és real, per al pragmatisme, és el dinamisme de la interacció (de vegades denominada *transacció*). El nom *pragmatisme* és manllevat de l'*Antropologia en sentit pragmàtic* (1798), d'Immanuel Kant, amb qui els pragmatistes mantenen una relació ambivalent. Per una banda, rebutgen que hi hagi coneixement *apriorístic*, és a dir, incontaminat i previ a l'elaboració de la matèria primera sensible per part de les nostres fonts cognoscitives. Per l'altra, simpatitzen amb una mena de «transcendental pragmàtic» pel qual allò universalitzable és ser organismes imbuïts de certes categories de l'enteniment que elaboren l'experiència i, sobretot, amb el primat que Kant atorga a la raó pràctica. La seva filosofia social i política reflecteix aquesta fusió entre les teories de l'evolució social i els postulats de la democràcia radical, els quals consideren innegociables. Molts dels pragmatistes van comprometre's políticament amb les causes socials de la *progressive era* (1890-1920), com el sufragisme, el feminisme, l'antiracisme, el pacifisme i l'antiimperialisme. Possiblement el fet que el pragmatisme estigui ideològicament an-

corat a l'esquerra del Partit Demòcrata és quelcom que el fa ser encara un llegat filosoficopolític incòmode als Estats Units.³ Tot i així, després d'haver sobreviscut a la dèria anticomunista dels cinquanta i a un cert retrocés coincidint amb l'expansió corporativa de la filosofia analítica a finals del segle xx, el pragmatisme filosòfic ara mateix es troba en un moment de vitalitat arreu del món. A parer de l'autora, aquest èxit té a veure amb la pluralitat interna d'aquesta manera d'entendre la filosofia, així com amb el seu fructífer diàleg amb altres tradicions i disciplines com la filosofia analítica, la fenomenologia, l'existencialisme, la teoria crítica, la ciència cognitiva, la sociologia, l'estètica i l'educació.

Tot i que el pragmatisme ha reproduït durant dècades el biaix de gènere i de raça del cànon occidental (AHMED, 2018; WARREN, 2009), en els darrers trenta anys s'ha fet molt per superar la genealogia pragmatista com a «panteó d'homes blancs» (SEIGFRIED, 1991, 1996; MCKENNA i PRATT, 2015). Així, s'han anat integrant en el relat Charlotte Perkins Gilman (1860-1935), Anna Julia Cooper (1858-1964), Christine Ladd-Franklin (1847-1930) i Mary Parker Follett (1868-1933), entre d'altres. Aquesta inclusió és el just reconeixement del paper crucial que van tenir les dones no només en la realització dels programes de reforma social progressista, sinó tam-

3. En l'època en què Jane Addams va viure, els partits Republicà i Demòcrata no tenien el mateix perfil ideològic que avui. El pare d'Addams era amic de Lincoln, i altres pragmatistes i progressivistes van simpatitzar més amb les propostes dels republicans de llavors. De fet, Addams va donar suport al Progressive Party, un tercer partit format per Theodor Roosevelt el 1912 i que es va dissoldre el 1920 després d'haver fracassat en diverses eleccions. El bipartidisme actual es va consolidar en el període posterior a la Segona Guerra Mundial. Per tant, la referència a la qüestió ideològica correspon a aquesta definició dels dos partits majoritaris. Tot i així, això s'apunta aquí com a hipòtesi perquè no és quelcom que s'hagi declarat mai enlloc, sinó un sentiment subtil que els antics líders de la *progressive era* resulten massa radicals per a l'esquerra moderada estatunidenca.

bé en el desenvolupament de la filosofia pragmatista. Fins ara havia predominat una certa «divisió sexual del treball» per la qual els senyors blancs es dedicaven a elaborar les idees en els àmbits acadèmics, mentre que les senyores i els membres d'altres col·lectius minoritzats (pobres, emigrants, negres) s'esmerçaven a dur aquestes idees a la pràctica amb més o menys encert (GARCÍA DAUDER, 2010; HAMINGTON, 2009). A poc a poc es va superant aquesta jerarquia entre discurs i activisme, atès que no és veritat, en general, que les persones que pensin no facin política, ni que les persones que fan política no pensin. No obstant això, aquest fet sociològic sí que ha tingut implicació en la construcció del llegat de moltes dones filòsofes i afecta de ple les pioneres de la *progressive era*. Elles van formar part d'un petit grup de dones que van tenir accés a la universitat per primer cop, tot i que no sempre podien estudiar allò que volien i que les institucions amb més pedigree van oposar totes les resistències possibles a la coeducació (GARCÍA DAUDER, 2005; ROSENBERG, 1982). Addams, de fet, no va poder cursar Medicina a l'Smith College, com ella desitjava, sinó que va acabar graduant-se en Lletres al Rockford Seminary, una escola universitària per a senyoretes. Això sí, les dones, tot i que se'ls permetia graduar-se, no podien aspirar a seguir una carrera acadèmica: el camí al doctorat i a la recerca estava del tot barrat a les dones.⁴ I, llavors com ara, quan aconseguien escriure, tot i signar articles i llibres molt populars, eren menys citades i estaven menys integrades en els debats científics.

Aquesta va ser, precisament, la fortuna de Jane Addams. Tot i ser pràcticament una mena d'icona viva, un cop va morir, el seu llegat

4. Des d'aquí es recomana vivament seguir les trajectòries acadèmiques de dues d'aquestes dones, Mary Whiton Caulkins i Christine Ladd-Franklin, recollides a GARCÍA DAUDER (2005).

teòric va acabar desdibuixant-se. Algunes de les seves iniciatives reformistes, però, van tenir èxit o la van sobreviure durant molt de temps. El sufragi femení el va arribar a viure i va poder votar el 1920, i el centre social de la Hull-House va estar obert d'acord amb la seva missió original des del 1889 fins al 2012. La ja esmentada Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat (Women's International League for Peace and Freedom, WILPF) ha continuat existint fins avui.⁵ Les obres d'Addams s'havien deixat de llegir, semblava que no tenien res a dir al públic «actual», fins que a finals dels anys vuitanta del segle passat, coincidint amb la tercera onada feminista, algunes teòriques de la sociologia i de la filosofia, buscant les seves antecessores, redescobriren l'obra de Jane Addams. A aquest efecte, cal considerar com a propulsors del renovat interès per Addams la sociòloga Mary Jo Deegan (*Jane Addams and the Men and the Chicago School, 1892-1918*, 1990) i la filòsofa Charlene Haddock Seigfried («Where Are All the Pragmatist Feminists?», *Hypatia*, 1991; *Pragmatism and Feminism: Reweaving the Social Fabric*, 1996). Les paraules d'Addams tornen a cobrar vigència i les seves netes i besnetes intel·lectuals connectem amb un missatge d'ètica social radical, només mal dissimulat pel tarannà conciliador de la nostra autora. La University of Illinois Press reedita les seves obres i en construeix una mena d'edició crítica encapçalada pels estudis introductoris de persones vinculades a alguns dels àmbits en què Addams ha deixat una forta empremta: la filosofia, la sociologia, el treball social, el pacifisme i la memòria històrica de les dones.

5. Sobre la relació de la WILPF amb els grups pacifistes i feministes a Catalunya i Espanya, vegeu BLASCO LISA i MAGALLÓN PORTOLÉS (2020).

Treball social, ètica i democràcia

El nom de Jane Addams estarà sempre més lligat al moviment dels *social settlements* i a la fundació conjunta, amb Ellen Gates Starr, de la Hull-House el 1889 a Chicago. Com diu la seva biògrafa, Louise W. Knight (2005), res no podia fer sospitar que aquella dona de gairebé trenta anys, provinent de la zona rural d'Illinois, acabaria sent una de les líders més prominents de la reforma urbana de Chicago.

Laura Jane Addams va néixer el 1860 a Cedarville, un poblet d'Illinois, i era la vuitena filla del moliner i filantrop John Huy Addams i de la seva dona, Sarah Weber. Va quedar òrfena de mare a la tendra edat de dos anys, quan la mare va morir en el part de la novena filla. De fet, la mort de la mare va ser accidental: quan ella mateixa es trobava en un estat molt avançat de gestació, va saber del part complicat de la dona d'un dels treballadors del molí i es va apressar a ajudar-la. Atabalada, la Sarah va caure i es va fer mal, però no va parar atenció a la severitat de les seves ferides. Va aconseguir ajudar l'altra dona i en tornar a casa va morir arran de la caiguda. La criatura, per desgràcia, tampoc no va sobreviure.

A partir d'aquest moment, la Jane cultiva una relació molt propera amb la seva germana gran, la Mary, i amb el seu pare. Té una salut molt fràgil a causa d'un desviament a l'esquena que la fa patir molt i que no aconsegueix superar fins que n'és operada a l'adolescència. El pare es torna a casar amb Anna Hostetter Heideman

quan la Jane té vuit anys. L'Anna és vídua i aporta també els seus fills al matrimoni. Va tenir amb la seva fillastra una relació cordial, però més aviat freda. La figura de referència durant la infància és el pare, que és qui fomenta el plaer de la lectura i l'interès per la política en totes les seves criatures, però especialment en la Jane. De petita llegeix les biografies de Plutarc, Thomas Jefferson o Napoleó. El seu pare és admirador i amic d'Abraham Lincoln, i també sol citar Giuseppe Mazzini.

A diferència d'altres pares, sí que vol que les seves filles tinguin una educació que les prepari per anar més enllà de ser mares i esposes. Consent que la Jane vagi al Seminari Rockford perquè és prop de casa: més lluny, li faria por que les noies acabessin oblidant l'autoritat paterna. Jane entra a la universitat i finalment decideix estudiar literatura. Al cap de poc temps, però, el pare mor sobtadament en un viatge familiar. John visita uns terrenys amb la intenció de fer una prospecció per a futures inversions i torna amb uns grans dolors al flanc dret. Pocs dies després, amb cinquanta-nou anys, mor d'una apendicitis que ningú no havia pogut diagnosticar. La pèrdua del pare deixa la Jane en una desempара existencial absoluta i cau en una depressió molt profunda. Certament, les teràpies per a les «malalties nervioses femenines» no l'ajuden. Se'n surt amb molt d'esforç al cap de gairebé dos anys i aconsegueix finalitzar la seva etapa universitària amb notes excel·lents.

Com moltes joves de l'època que no volien acabar els estudis i fer el salt directament al matrimoni —quelcom similar a una «carrera professional» era pràcticament inviable—, la Jane va decidir fer un viatge a Europa amb una amiga de la universitat per canviar d'aires i mirar de decidir què faria amb la seva vida a partir de llavors. El viatge va ser molt profitós: va poder admirar la bellesa dels monuments d'Itàlia, Alemanya i França. Però hi va haver dues parades que van tenir un efecte desllorigador. De visita a Londres, va apro-

fitar per passar el 1888 per Toynbe Hall, un dels primers *social settlements* (literalment, assentaments socials) que un grup d'exalumnes de Cambridge i Oxford havien engegat el 1884 sota el lideratge de Samuel i Henrietta Barnett i el patronatge d'Arnold Toynbee, que n'era el benefactor principal.¹

Els *social settlements* van ser un tipus d'institució d'educació social que podria ser el precedent històric dels centres cívics, però eren molt més. Aquest tipus d'institució era una síntesi peculiar de l'obra filantròpica d'inspiració cristiana (el mateix Samuel Barnett era vicari de l'església anglicana) i el pensament socialista que s'estava formant al voltant dels puixants moviments sindicals.² En la seva mirada retrospectiva, Addams vol recordar que la paraula *settlement*, que Ellen i ella van adoptar de la institució de Londres, pot sonar estranya a les orelles americanes, perquè recorda els primers colons que es van establir (*to settle*) a les terres ermes dels Estats Units. Per a ella, la connotació principal i que cal retenir de la paraula és que «implica migrar d'una condició vital a una altra». És possible que això no agradi, com tampoc no agrada reconèixer que si bé Amèrica no està dividida en dues nacions, sí que està

1. Segons John Pierson, el precursor del moviment dels *settlements* havia estat Edward Denison (1840-1870), un graduat d'Oxford que havia establert la seva residència al barri pobre de Stepney a partir de 1860. Denison argumentava que l'única manera d'administrar correctament l'assistència social i de refer la comunitat era viure entre els pobres. El matrimoni Barnett seguia el mateix principi: amb la residència es garantia una producció social de coneixement de doble sentit, ja que les cases dels *settlement* proporcionaven serveis educatius a la comunitat, mentre que els seus membres aprenien sobre els problemes i les causes reals de la pobresa (PIERSON, 2011: 36-38). Addams ja havia passat per Toynbe Hall el 1885, però en les seves notes autobiogràfiques refereix l'impacte decisiu en la seva vida a la segona visita, entre 1887 i 1888.

2. Els Barnett s'identificaven amb els principis del «socialisme pràctic», proper ideològicament al socialisme cristià (PIERSON, 2011: 38).